

PASTORALNI VID SAKRAMENTA POKORE*

S nedavnim uvođenjem novog Reda pokore, 1. siječnja 1975., poslije jedanaest godina u djelo je provedena koncilaska odredba Liturgijske konstitucije: »Neka se prerade obredi i obrasci pokore da jasnije izražavaju narav i učinak sakramenta« (br. 72). Ima mnogo razloga zbog kojih se treba radovati toj obnovi. Iskusni dušobrižnik ipak neće samo od nje očekivati neka pretjerana nadanja. Slabo stanje pokorničke prakse, koje je postalo očitim nakon Koncila, ima široko razgranjene i djelomično duboke korijene. Nelagodnost u dosadašnjem liturgijskom obredu možda je odigralo neku ulogu, ali to zacijelo nije najznačajniji i jedini razlog iščezavanja pokore. Stoga se ni iscjeljenje ne može očekivati samo od obredne obnove, nego prvotno od pastoralnog svladavanja slabosti u čitavom njihovu opsegu počevši od njihovog korijena. Sören Kirkegaard je jednom primijetio: »Svako predočenje onoga što je kršćansko mora imati sličnosti s odnosom liječnika kod bolesničke postelje.« Stojeći danas pred teško oboljenom ispovjednom praksom, uviđamo da joj ne pomaže niti pučki ljekovi niti vika i jadikovka. Dapače, to joj može još više štetiti.

U procesu sekularizacije kod mnogih su ljudi poljuljani temelji vjere i oslabio odnos prema Bogu. Zbog toga za njih ljudska krivnja gubi svoju religioznu dimenziju: krivnja se više ne želi shvatiti kao »grijev«. Ili još dublje: nakon socijalno-psiholoških istraživanja na više načina se gubi iz svijesti ta dimenzija krivnje. Trpi se od »smetnja«, posebno u međuljudskom odnosu, i htjelo bi ih se odstraniti. No, one se ponovno javljaju ali samo pod vidom uzroka i posljedice bolesti, a ne više pod vidom grijeha i pokore. Takvi ljudi »nemaju grijeha«. I kod mnogih je kršćana nivo religioznosti jako opao tako da se čini da je njihova svjesnost grijeha i spremnost na pomirenje potpuno iščezla. Stoga su bez razumijevanja pred ponudom Crkve na pomirenje i smatraju da nisu shvaćeni u svojoj vlastitoj bijedi. Kad ih se upozorava na ispovijed, onda ljutito reaguju. Tu je kao prvi pastoralni korak naviještanje vjere, metanoeite k Bogu, Ocu Kristovu. Dakako, s onim shvaćanjem koje navjestitelja zaustavlja ondje gdje se nalazi onaj koga oslovljava. Takvo je shvaćanje pokazao i Krist, kad se brinuo za ljudske patnje pružajući im pomoć, da time uvjeri kako je došlo kraljevstvo Božje. Ukratko: našem je pokorničkom pastoralu potrebna najprije jasna dijagnoza, da bi se onda počelo s uspješnom terapijom.

Novi Red pokore ističe važnost da svećenik spremnog pokornika primi očinski (10c) ili bratski (16). Ali za svećenika je još važnije pitanje: što činiti da vjernici uopće dolaze na ispovijed. I nakon novog Reda po-

* Naslov članka u originalu: *Pastoraltheologische Anregungen für die Hinführung zum Sakrament der Busse*, Theologisch - praktische Quartalschrift, 123/1975, 2, 164-170.

kore važi: »Pojedinačna i cjelovita ispovijed i odrješenje jedini su redoviti način kojim se vjernici pomiruju s Bogom i Crkvom« (br. 31; usp. 7a). Pravi pastoralni smisao pokorničkog bogoslužja jest u tome da disponira na pokorničku spremnost i da se bolje uoči eklezijalnost obavljanja pomirenja, ali ono *ne nadomješta* sakramentalnu pojedinačnu ispovijed. Ako nam ne uspije iz vjere postići osobnu promjenu mišljenja kod svakog pojedinog kršćanina i da to u sakramentu dođe do izražaja, tada bi i skupna slavlja bila otcertana alibi pomirenja, koji ne diže pravu bijedu već je samo pokriva. Još je potrebnija, dakle, od liturgijskih novih oblika pastoralna obnova sposobnosti i spremnosti na pokoru. To naime ne nadomješta obredni znak niti se magično postizava, nego u sakramentu djelotvorno dolazi do izražaja.

Slijedeći nepotpuni poticaji nemaju za cilj da se brzopletno ponovno uspostavi česta ispovijed, koja je iščezla (dade se naslutiti da opadanje ispovijedi u nekoliko godina nije stvarno zlo, već simptom bolesti koja je već duže vremena imala svoju inkubaciju), nego da doprinese obnovi obavljanja pokore u našem novom crkvenom i društvenom mentalitetu.

Oblikovanje savjesti

Obavljanje pokore ne može se poput računske operacije jedan puta jedan protumačiti »jednom zauvijek« kod pouke za prvu ispovijed. Budući da naša religiozna pedagogija nije dugo uzimala u obzir tu činjenicu, došlo je kod mnogih vjernika do beznadnog infantilizma u ispovijedanju, a kod drugih do prekida ispovjedne prakse, netom »ponarastoše«. Zbog toga odgoj za pokoru treba da računa sa psihološkim zakonima razvoja savjesti. Globalno rečeno, taj razvoj ima tri stupnja: infantilna, juvenilna i adolescentna savjest.

U infantilnom stupnju radi se o životopisnom praliku savjesti, koja se oblikuje raznim iskustvima u krilu obitelji. Tu se osnovne reakcije savjesti afektivno usađuju (ili prigušuju) pa se kasnije racionalnom poukom teško mogu ispraviti. Svaki dušobrižnik zna da svaka odgojna pogreška (krutost ili razmaženost) onemogućuje djetetu, često puta za čitav život, spoznaju i priznanje vlastitog grijeha ili da ima nadu u oproštenju bez odmazde. Dijete ostaje s prigušenim strahom krivnje, koji kasnije blokira vjeru u otkupljenje, a priznanje grijeha postane mučenje ili puko vršenje dužnosti. U tom stupnju razvoja dušobrižnik mora nastojati, savjetujući se s roditeljima, oko oblikovanja dječje savjesti. Inače vjerskoj pouci nedostaju bezuvjetna podloga.

U juvenilnom stupnju (onkraj puberteta) lomi se infantilno ustrojstvo autoriteta u introverziju i obraćanje na samoga sebe. Kao što je moral djeteta bio heteronoman i odnosio se samo na posluš, tako sada »grieh« za dječaka poprima jedno novo značenje: »Bio sam nevjeran svom vlastitom idealu, radio sam protiv svog uvjerenja.« Moralna se instanca

kritike otrgla od izvanjskog autoriteta i premjestila se onamo gdje unaprijed pripada, u vlastito srce. Taj korak potrebuje dušobrižničko vodstvo i novu fazu u oblikovanju savjesti, da na tom području ne dođe do neizlječivog fiksiranja koje ozbiljno ugrožava obavljanje pokore.

Relativan završetak razvoja pada tek u treći stupanj, u *adolescentnu dob* (nešto preko 17 godina). Tu se osoba, koja se razvija, ponovno okreće svijetu stvarnosti i obuhvatnije se otvara mogućnosti izvođenja normi čudorednog suda iz stvarnosti, vjernom priznanju Božjeg autoriteta (koji nosi tu stvarnost), te postaje u punom smislu suodgovornim. Kršćanski odgoj odraslih sa sadržajno oblikovanom savješću ima ovdje bezuvjetnu, ali istovremeno i zanimljivu zadaću. Koliko je važna ta informacija proizlazi iz jako raširenog sužavanja savjesti, a to je »ostati vjeren samom sebi«, bez obzira na to da li je taj vlastiti stav odgovara stvarnosti.

Svaki od ovih stupnjeva predstavlja za razvoj savjesti nepromjenjivo jedinstvo, koje se ne smije preskočiti, skratiti ili krivotvoriti bez štetne posljedice za vršenje pokore. U vezi s tim stoji i pitanje o pravoj dobi za *prvu ispovijed*. Već prije 20 godina Kl. Tilmann ukazao je na »građevnu pogrešku« poduke o ispovijedi, a između ostalog i na »promašaj« čina pokore, ako se grijesi priznaju i okajavaju samo stoga da budu svi »dijelovi« sakramenta, a ne stoga što su grijesi. Ova opasnost prijeti pogotovo onda ako se sakramentalna ispovijed stavlja u onu dob u kojoj, po sudu svih teologa i psihologa, dijete nije u stanju učiniti takav grijeh za koji bi bilo potrebno sakramentalno odrješenje. Dakako, da privođenje kršćanskoj pokori mora već rano početi, svrsishodno i rezlo se nastaviti u vjeronaučnoj pouci i pokorničkom slavlju. Tako će dijete već u drugoj školskoj godini s lakoćom naučiti tehničke stvari. Spasonosni proces obraćenja zahtijeva, međutim, jednu sasvim drugu osobnu zrelost s obzirom na spoznaju, iskustvo i odluku, nego li je tu dana. Prenošnje sheme odraslih na dijete opterećuje savjest i tišti je pogubnim strahom; a povrh toga to teološki ne odgovara ozbiljnosti sakramenta. Ako nakon infantilne faze ne slijedi daljna poduka, dogit će se obratno: infantilna shema savjesti prenosi se dalje u odraslu dob. Klasične simptome toga u praksi možemo ustanoviti: legalizam, minimalizam i kriza pojma grijeha.

Pod *legalizmom* shvaćamo sužavanje savjesti na posluš zakon. Za dijete grijeh znači »učiniti nešto zabranjeno«, a nešto je zabranjeno stoga jer je to zabranio autoritet. Krist se u razračunavanju s farizejima izrazito trudio (Mt 23, 25 sl.) da tu ropsku vjernost zakonu produhovi i da je podigne na razinu etičkog uvjerenja, koje dobro i zlo konačno ne stavlja u izvanjsko vršenje nego u odluku srca. Taj se korak od dječje heteronomnosti do zrele kršćanske savjesti mora obistiniti i dušobrižništvo ga poduprijeti u svakoj generaciji i u svakom ljudskom životu. Nadalje: odraslima u doba emancipacije uopće ne može više pasti na pamet da norme savjesti ne slijede iz same realnosti (ta je realnost sam Bog!) a da nakna-

dno od nekog nisu bile dekretirane. Stoga se čini ne samo pedagoški nepametno nego i teološki sporno, ako se pojedine zapovijedi kao i težina pojedinih grijeha, hoće obrazložiti vlastitom odlukom božanskog zakonodavca.¹

Minimalizam raste dosljedno iz tla legalizma. On je gluh na temeljni zahtjev novozavjetne etike: »Budite savršeni kao što je savršen vaš Otac nebeski« i brka moralni stav s održavanjem fiksiranih granica. Zapovijedi treba izvršiti i izbjegavati ono što je zabranjeno. Prostor pak koji nije obuhvaćen zakonom jest kao igralište kojim se može slobodno raspolagati: Tako se u središtu osobnog života ugnijezdio libertinizam koji naprosto čini suvišnim pomirenje i obraćenje. Da se nadvladaju ti pogrešni stavovi, već se mnogo učinilo, ali još uvijek premalo, kako se može vidjeti iz nedostatka prosječnih ispovijedi:

a) Čini se da je suviše malo ukorijenjena svijest dužnosti da se izvrši pozitivni smisao zapovijedi iznad onoga što je doslovno.

b) Isto tako svijest da kršćanin postaje nevjeran svom pozivu po ne činiti više nego po nešto činiti;

c) Ide se na pojedinačne grešne čine koji se zbrajaju. »Slika« moje osobnosti, koja je odlučujuća za odgoj savjesti, više je nego zbroj svih dijelova i tako izmiče pokorničkoj svijesti. Na taj način može se, unatoč ispovijedi, nastaviti s izobličnim uvjerenjem.

d) Zadovoljava se priznanjem činjenice, a ne spotiče se o uzroke grijeha. Pravo obraćenje mora započeti upravo na motivaciji.

e) Često se ostaje na bilanci papirnato²g ispovjednog ogledala koje ne daje neposrednu osobnu odgovornost.²

Kriza pojma grijeha upozorava nas na bijedu i ujedno na potrebu produblji³vavanja odgoja savjesti, a istodobno pokazuje polazne točke. Ovdje se može ukratko napomenuti ovo:

a) Hitac, koji su ispalili neki bojažljivi moralisti i lakoumni prepisivači, popločavajući dnevni život teškim grijesima, okrenuo se nazad. Potrebno je ukloniti još mnoge posljedice da bi ljudi mogli ponovno slušati vjerodostojni poziv na pokoru.

b) U kulturnom pomicanju njihala rastavljen je jednostrani vertikalni odnos odgovornosti (»grijeh i pokora su stvar između Boga i mene«) od isto tako jednostranog horizontalnog pogleda (»grijeh je nesocijalno ponašanje između čovjeka i čovjeka. Boga zapravo ne možemo uvrijediti; čemu se onda ispovijedati, pogotovo ako smo oprostili jedan drugome?«). Tu je potrebno u iskrenom objašnjavanju teološke pouke doći do integracije.

c) U društvenom seksualnom moralu gubi se svijest grešnosti. Pometnja moralne orijentacije, rušenje tabua, svjesno rušenje normi, stavljaju u pitanje obraćenje; stvaraju utisak afektivne reakcije i potiču na dušobrižničko istraživanje savjesti. Nisu li dugo vremena težišta svijesti o

¹ Usp. Hans Totter, *Das Problem der schweren Schuld*, u F. Schlösser (Hg.), *Schuldbekennnis — Vergebung — Umkehr*, Limburg 1971, 76.

² Usp. Finkenzeller (Griesl), *Entspricht die Beichtpraxis der Kirche der Forderung Jesu zur Umkehr?* München 1971, 148 sl.

grijehu bila pogrešno raspodijeljena? Centralna zapovijed po vjeri proživljavane ljubavi po sebi je mnogo teža od zabrana seksualnog morala. Trebat će, nadalje, mnogo strpljivog truda da se ponovno uspostavi poremećena ravnoteža.

Duhovnost sakramenta pokore

Ako sve ne vara, loše stanje ispovijedi dobrim dijelom ovisi o iščeznuću vjerodostojnosti sakramenta i može biti nadvladano samo uspostavljanjem te vjerodostojnosti (kao što vjerodostojnost uopće predstavlja stožer naše Crkvene krize). Mnogi, posebno mlađi kršćani, duboko su razočarani neplodnošću ispovijedi. Učili su u katekizmu da sakrament pokore djeluje na čudoredni popravak, jer se njime daje sakramentalna milost. Na to su se oslonili puni povjerenja. No, suprotno je iskustvo, posebno kod grijeha iz navike, slomilo njihovo pouzdanje. Često je izostala ne samo pomoć, nego se osjećaj nemoći još više produbio poslije ponavljanih ispovijedi. Tako su jedni klonuli duhom a drugi je napuštali.

Svako razočaranje predstavlja razočaranje u iščekivanju koje se slomilo na krutoj stvarnosti. Sakramentu pokore očito se pripisivalo nešto što on nije mogao učiniti. Da se spasi vjerodostojnost sakramenta pokore, potrebno je bolje vodstvo duša i ispravnija teološka informacija. Ne treba ništa prigovarati crkvenoj nauci o pokori. Ali, ona u shvaćanju vjernika stvara pogrešna iščekivanja koja mnogostruko graniče sa sakramentalnom magijom: kao da čin obraćenja pokornika nije potreban i da ne spada na nužnu materiju te da može biti nadomješten po »opus operatum« odrješenja. Ako primalac sve očekuje od djelovanja sakramenta, onda mora znati da je to, premda nije uzrokovano njegovom dispozicijom, ali je ipak njom uvjetovano.

Čini se, da se pogrešna iščekivanja najlošije ispoljuju u ispovijedi iz pobožnosti. Usprkos kanonskih propisa (cc. 125, 1; 1367, 2; 595, 3) i trajno ponavljanih urgiranja, uviđa se loše stanje ispovijedi kod klerika i redovnica. »Mystici Corporis«, i »Menti nostrae« ispovijedi iz pobožnosti pripisuju slijedeće učinke: »... Bolje poznavanje samoga sebe, produbljuje kršćansku poniznost, ništi moralnu zloću, ustuk je protiv duhovne lijenosti i mlakosti, čisti savjest, jača volju...«³ Obećanja bi se trebala podudarati. Ali ona ne rezultiraju automatski iz samog obavljanja ispovijedi, nego vrijede tek onda kad se obistine dva potrebna uvjeta: da pokornik iz pobožnosti ima u sebi veliku duhovnu pretpostavku i da stoji na raspolaganju karizmatički nadarenom i sistematski izobraženom voditelju duša. To se mora iskreno reći. Ako se to ignorira, i dalje će mučno i zastrašujuće djelovati opreka između obećanja i stvarnosti. Iskusan ispovjednik zna da u ovakvim prilikama nepromišljena rutina otupi savjest i ukoči duhovni

³ Citirano prema A. Rohrbasser, *Hellslehre*, Fribourg 1953, br. 827. i 1357.

život, pa čak psihološkom zakonitošću stvara odbojne mehanizme. I dobro funkcionirajući rad u prazno za duže vrijeme mora razočarati. Potrebno je ukloniti i neke ostatke ritualističkih shvaćanja.

Kod vrednovanja sakramenta pokore, čini se nadalje, da je važno osloboditi ga od negativne funkcije, košare za otpatke, pa da jače stupi u pozitivnu službu »rasta u duhu«. On je već odavno izgubio svoju dimenziju budućnosti. Prosječno se iščekivanje odveć zadovoljava time da se riješi počinjenih grijeha, a premalo se usmjeruje da pruži pomoć u kršćanskom životu. Razlog je tome zanemarivanje konkretne odluke. Tako je dispozicija ograničena, a time i plodno djelovanje sakramenta koje bi ga iznutra — »po njihovim ćete ih plodovima poznati« — ponovno moglo učiniti atraktivnim.

Na Zapadu, posebno poslije sloma stare rimske ispovjedne prakse, jednostrani juridički vid sakramenta pokore uzeo je prevlast, protivno nego na Istoku, gdje sve do danas prevladava medicinalni aspekt. Sakrament postade sudištem pokore. Od IV. Lateranskog sabora (1215) češće se naziva confessio (ispovijed) nego poenitentia (pokora). Ta podjela važnosti uvijek je dogmatski dvojben, a pastoralno je jednoznačno opasna, posebno danas. Kristov poziv trudnima i opterećenima ovdje postaje teškim pozivom na sudište, a propisani čin pokore obavlja se u stavu koji je svojstven sudbenom procesu. Zauzimanje takvog stava prilično je suprotno u svim pojedinostima osobnom obraćenju iz vjere.

Gdje god je juridizam uzeo prevlast u odnosu između Boga i čovjeka, on taj odnos truje. Odgojitelj vjere zna kakva pustošenja proizvodi poganski strah kad stupi na mjesto kršćanskog straha i ljubavi Božje. Čovjek se u svojoj bojazni krivnje ne može nikada pred Bogom pravno osigurati, pa ni u ritualistički loše shvaćenom obavljanju pokore, nego svoje spasenje može osigurati samo tako da se izruči Božjoj milosti koja se slobodno dariva. Tamo gdje Red pokore govori o »službi« ispovjednika, spominje se u nekoj sporednoj rečenici i »sudačka služba« (br. 10 a), ali više nije u prvom planu. To otklanja neugodni sukob među ulogama. U naviještaju pokore moralo bi se vrlo istaknuti otkupljujući pashalni misterij, koji ovdje postaje sakramentalnom stvarnošću, kako bi se odstranili juridički pogrešni stavovi.

Nova polazišta

Ako danas usporedimo nadasve smišljena formuliranja Liturgijske konstitucije s utješnom obnovom Euharistijskog slavlja, što ga je kroz jedanaest godina proizvela, (...) onda se nadaleko čuveni pesimizam na području ispovjedne prakse ne pokazuje također sasvim osnovan. Možda se isto tako može povoljno prognozirati novom Redu pokore, ako bude na prikladan način pastoralno primijenjen i ostvaren. Ima pobudnih usporedbi u povijesti sakramenta pokore koji je kao ni jedan drugi sakrament

bio podložan izmjeni oblika. Pesimizam izbija odatle što se čini nemogućim povratiti se u ono vrijeme kad je kapelan od kuće do kuće skupljao ispovjedne cedulje i kad je župnik mogao siliti na najveću moguću evidenciju o dužnosti uskrсне ispovijedi, a da sebi možemo predložiti novi oblik. Naši dosadašnji poticaji za svladavanje pogrešnih stavova u pokorničkoj disciplini ne žele poticati na borbu protiv vjetrenjača. Postoje skroz pozitivna polazišta. Pogled preko ograde uči nas da se u evangeličkim crkvama ispovijed jedva prakticira, ali da se začudo o njoj mnogo piše. U pozadini stoji kolektivna potreba koja na crkvenim sastancima vrlo često izbija na površinu. Prema socijalnim istraživanjima ova je potreba, naravno, manje usmjerena na ustanovu ispovijedi za oprostjenje grijeha a više na dušobrižničko savjetovanje za pomoć u poremećajima kršćanskog života. Da ta ista iščekivanja i kod nas lebde u zraku, jasno se vidi iz austrijskih anketa provedenih na sinodi. Bez nekog forsiranja pripravljanju se — možda — dušobrižnički uvjeti, u čijem ozračju, jako opala pokornička praksa, može se ponovno razviti.

Apstrahirajući tradicionalne oblike, moglo bi se postaviti jednostavno pastoralno-antropološko pitanje: što vjernik s pravom može očekivati od crkvene pokorničke ustanove? Postoje tri različita dušobrižnička čina: 1. Crkva mu izriče Božji sud nad grijehom i veselu vijest da je otkupljen (kerigmatski čin); 2. Ona mu po Gospodinovu nalogu, preko liturgijske rekoncilijacije posreduje oprostjenje njegovih grijeha (sakramentalni čin). 3. Ona mu nudi prikladnim dušobrižničkim savjetima pomoć da obnovi svoj kršćanski život (duhovno vodstvo). Svaki od tih crkvenih zadataka je potreban, jer ima svoj specifični način djelovanja i ne može se nečim drugim nadomjestiti. Poteškoća, koja do sada nije svladana, sastoji se u tom da se povežu sva tri zadatka u jedno metodičko jedinstvo. To je u povijesti sakramenta pokore dovelo do opasnog potiskivanja karizmatičkog i terapijskog elementa navještanja, zbog dominacije sakramentalnog suda pokore. Zbog toga je iščezla njegova prava slika. Velika prednost novoga Reda pokore sastoji se u tom da se elementu navještanja ponovno i sasvim dala važnost. Što se tiče terapijskog elementa, on ostaje prilično nemoćan u algebarskim formulacijama (br. 10 a), a prikaz »zadatka zajednice« (br. 8) sasvim je izgubio usku povezanost s pastoralnom stvarnošću. Naravno, da se ne smije previše tražiti od prvog koraka jednog liturgijskog izdanja.

Zadatak dušobrižništva jest ponovno reaktivirati upravo terapijski elemenat, jer je na području pomoći kršćanskom životu (ranije smo to nazivali duhovno vodstvo) slom najviše odšteti jednu nekoć cvatnu tradiciju. Na tom području, po mom mišljenju, leže i najveće nade za budućnost sakramenta pokore. Vjernik manje očekuje da bude po zakonu suđen nego da se zađe u njegovu osobnu bijedu koja se nikada ne može normirati. Ako on to doživi, ponovno će razviti spontani odnos povjerenja prema ustanovi pokore. A to nije pitanje institucije nego osobe. Bude li ponovno dobrih, tj. kvalificiranih i angažiranih ispovjednika koji stvarno mogu

pomoći, riješit će se najveća potreba. Sve dok ne bude ispunjen taj zahtjev, forsirano će privođenje ispovijedi ostati Sizifov posao. Konje treba zauzdati za glavu. Odatle slijedi zahtjev prikladnog odgoja i osposobljavanja dušobrižnika. Znakovi za to su povoljni. U praktičnoj teologiji postoje danas iz grupnog rada s graničnim disciplinama utješno mnoge i uporbive ponude kao što je to pokazalo piščevo sondiranje teoloških škola u njemačkom govornom području 1972. Isto tako uvjerljivo se pokazao, zbog izvjesne potrebe, i interes teologa.

Daljnji je postulat: u svakoj crkvenoj regiji (ili barem dijecezi) treba biti na raspolaganju barem jedan stručni dušobrižnik kome bi se mogli slati penitenti s čijom dosta teškom problematikom muku muče prosječni dušobrižnik. Skrajnje je vrijeme da vjernike na taj način ozbiljno prihvatimo, tj. u doba kada vlada neuroza, ako želimo da oni ozbiljno usvoje ustanovu spasenja. Seoski liječnik više ne operira slijepo crijevo; pa zar da kod nas svaki mladomisnik mora biti sveznadar-specijalista? Već se jedan zanatlija, koji drži do svoje časti, buni kad se netko miješa u njegov posao.

Novi Red pokore donosi pluralizam u oblikovanju pokorničkih slavlja i blagotvorno oslobođenje iz ritualističkih ukočenih okvira, što se tiče mjesta i okolnosti. Tako dušobrižnik može ulaziti u osobnu situaciju vjernika i prikladno se na njega osvrutati. Važno je ustvrditi ovu slobodu: tko želi anonimnost ispovjedaonice, neka je traži; tko želi oči u oči razgovarati s dušobrižnikom, treba da ima mogućnost za to u sobi za ispovijedanje. Valja imati poštovanja pred starcem koji više ne može izići iz uhodanih ispovjedničkih tračnica, kao i razumijevanje za rubnog kršćanina s kojim treba sasvim drugačije postupati. Jednom se treba odvažiti. Neki će dušobrižnici tada dobiti novo iskustvo, i dok neki vjernici ostaju kod sigurne rutine, drugi — posebno mlađi ljudi — otkrivaju u raspravama s ispovjednikom (kod čega se gubi autoritativni pluralizam), novu mogućnost »rasta u duhu«, koji obavljanju pokore otvara bolju mogućnost.

Preveo: O. Franjo Carev